

ОЦЕНКА НА ВЪЗПРОИЗВОДСТВЕНОТО ПОВЕДЕНИЕ НА ЖЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ ПО ВЪЗРАСТ И ЕТНИЧЕСКА ПРИНАДЛЕЖНОСТ СПОРЕД ПРЕБРОЯВАНЕТО ПРЕЗ 2011 ГОДИНА

*Тодор Калоянов**

Целта на статията е на основата на данни от преброяването, проведено през 2011 г., да се установят някои промени в репродуктивното поведение на жените от поредни кохорти, формирани по петгодишни възрастови интервали, общо и по етнически групи. Обект на изследването са жените на възраст от 12 до 69 години, а негов предмет е възпроизводственото поведение на жените в същия възрастов интервал. Проведеният анализ и получените резултати могат да ориентират както специалистите демографи, така и по-широк кръг читатели за очакваните тенденции в развитието на раждаемостта в нашата страна на основата на най-нови данни.

Обща методология за оценка на възпроизводственото поведение на жените и данни

Напречният и надлъжният анализ на демографските събития са два подхода, чрез които се изследват съответните процеси, протичащи сред населението. Различната философия, заложена във всеки от подходите, се определя от вида на изследваните съвкупности - периодни и моментни, и от начина на тяхното наблюдение - текущо и към определен момент, чрез специално организирано наблюдение. В своето единство двата вида съвкупности представляват елементи на динамична съвкупност, която непрекъснато се изменя под въздействието на входящите и изходящите вътрешни и външни потоци и непрестанно се самовъзобновява. Един от недостатъците на напречния анализ е, че при неговото прилагане не е възможно да се отдели краткотрайният ефект, дължащ се на случайни въздействия или на такива с по-малка продължителност (Сугарев, Русев, 2008). В резултат на това е възможно да се направят изводи, които не са напълно коректни, особено когато трябва да се получат оценки за перспективното развитие на населението. Действително при напречния анализ има подобен елемент, но това е подход, който притежава своите достойнства и е заел заслужено място в практическата и научно-изследователската работа на множество специалисти (Preston, Heuveline, Guillot, 2001). Надлъжният анализ притежава свойството да елиминира нетрайното, кратковременното в развитието на процесите, но за да

* Д-р, доцент в катедра „Статистика и иконометрия“ в УНСС, София; e-mail: todornik@abv.bg .

се осъществи наблюдението над дадено поколение/поколения, се изисква твърде дълъг период от време и получените данни се отнасят за отминал период, нерядко с твърде различни характеристики от тези за настоящия и още повече за бъдещи периоди. В същото време поради свойството инерционност на съвкупността на населението този подход позволява да се види началото на нови тенденции, на промени в репродуктивното поведение на различни групи от единици или пък липсата на подобни промени.

Данните от преброяванията на населението позволяват да се установи състоянието на дадена съвкупност към критичния момент. Подобна възможност предоставят и данните от последното преброяване на населението в България към 1.02.2011 г. В преброителната карта са включени въпроси, свързани с възпроизводственото поведение на жените. Такъв е въпрос 16 „Брой живородени деца и/или осиновени деца“, който се задава на всички жени, родени преди 1 февруари 1999 г. Комбинацията от този въпрос с въпросите за етническа принадлежност, образование, семейно положение и др. разкрива интересни страни от репродуктивното поведение на жените в България. Обвързването на въпрос 16 с възрастта към момента на преброяването и с посочените признаци е предпоставка за твърде полезни изследвания на поведението на жените от различни поколения.

При използването на данни от преброяванията са възможни поне два подхода. Първият е свързан с използването на данни от две или повече преброявания. В този случай е възможно да се проследи възпроизводственото поведение на отделните поколения (коHORTи) жени през период от 10 и повече години. На практика това е панелно изследване, при което се изучават едни и същи единици. Вторият подход се основава на данни само от едно преброяване. При него няма възможност за проследяване на промените в състоянието на жените, т.е. да се проведе класически надлъжен анализ, а могат да се правят сравнения между жените от различни поколения и да се установят прилики и разлики. Доколкото все пак става въпрос за репродуктивно поведение, т.е. начинът, по който се възпроизвеждат жените (или семействата), уместно е съвкупността на жените да се раздели на две части. Първата част включва жените, които са все още в родилна възраст - до 49 години. Втората част включва жените на възраст над 49 години, за които се допуска, че са завършили своя възпроизводствен процес. Сравнителният анализ между жените от втората част на различни възрасти, например по петгодишни възрастови групи, показва доколко между отделните коHORTи са настъпили промени в резултат на различните условия, при които те са се родили и живели.

В статията е приложен вторият подход, като са използвани данни от преброяването на населението на България, проведено през 2011 г.¹

Емпирично изследване²

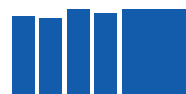
1. Съвкупност на жените на възраст от 12 до 69 навършени години

Както вече бе отбелязано, въпросът за броя на живородените деца е задаван на всички жени, родени преди 1 февруари 1999 г. Следователно най-младите жени, които са включени в съвкупността на настоящото изследване, са на 12 години. Последната възрастова група, за която НСИ предоставя данни, е 70+ години. Този интервал е без горна граница и включва жени от няколко кохорти, докато за възрастите под 70 години данните се отнасят за петгодишни възрастови интервали. Според мен редно е да се изследват жените на възраст до 70 години. Основното съображение е фактът, че последният интервал е отворен и включва жени от различни кохорти, най-вероятно с различно възпроизводствено поведение. Освен това в анализа се включват четири кохорти със завършена плодовитост - от 50 до 69 години, които са достатъчни, за да се установят съответните прилики и разлики, настъпили в течение на времето както в тях, така и сред по-младите жени.

Общият брой на жените на възраст от 12 до 69 навършени години, които са обхванати при преброяването, е 2 818 393. От особена важност е тяхното възрастово разпределение, което е представено в табл. 1 и на фиг. 1. Въз основа на относителните дялове жените могат да бъдат разделени на няколко групи. Първата група се състои от лицата на възраст 60 - 64 години, чийто дял е най-висок - 10.4%. Това са жени, които са родени през периода 1950 - 1954 г. от майки с напълно различен модел на възпроизводствено поведение от този в днешни дни. Във втората се отнасят жените, чийто дял е между 9 и 10% и включва възрастовите интервали 30 - 34, 35 - 39, 50 - 54 и 55 - 59 години. В следващата, трета група попадат жените от интервалите 20 - 24, 25 - 29, 40 - 44, 45 - 49 и 65 - 69 години с дял, вариращ в твърде тесни граници - между 8.3 и 8.9%. Особеното за тези групи е, че дял с подобен размер се среща не само в последователните кохорти, но и в такива, които са разделени през десет и петнадесет години. Това се дължи на вариацията в равнището на раждаемост, обусловено както от размера на отделните кохорти майки, така и от различното равнище на раждаемост, което е напълно закономерно.

¹ От 1965 г. едновременно с преброяванията на населението и жилищния фонд се провежда и репрезентативно изследване на раждаемостта по специално разработен въпросник. Последното преброяване не прави изключение. В настоящата работа се използват данни, получени от самото преброяване и основната карта за населението, което предопределя ограничения характер на задаваните въпроси за раждаемостта.

² Данните за настоящото изследване са предоставени на автора от дирекция „Демографска и социална статистика“ в НСИ. Те са включени в публикацията „Раждаемост“, том I, книга 8.

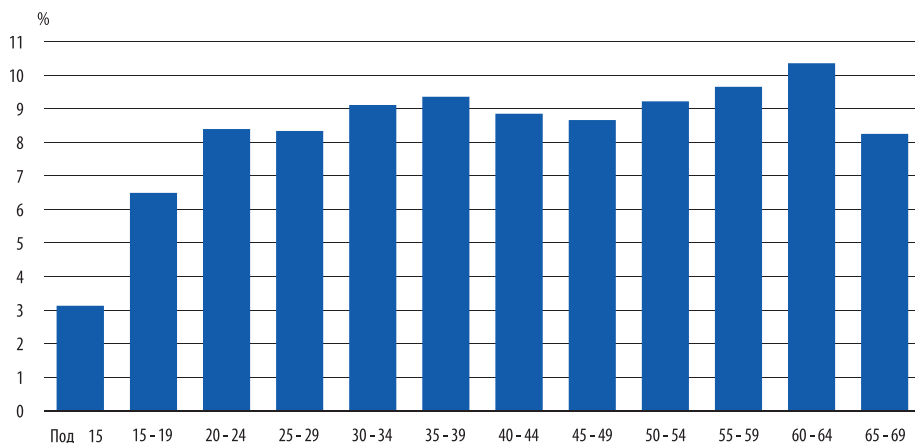

1. Структура на жените от 12 до 69 години в България по възраст към 1.02.2011 г.

(Проценти)

Жени на възраст от 12 до 69 години	Общо	Възраст (в навършени години)											
		под 15	15 - 19	20 - 24	25 - 29	30 - 34	35 - 39	40 - 44	45 - 49	50 - 54	55 - 59	60 - 64	65 - 69
	100.0	3.1	6.5	8.4	8.4	9.1	9.4	8.9	8.7	9.2	7.9	10.4	8.3

Фиг. 1. Относителен дял на жените от 12 до 69 години в България по възраст към 1.02.2011 г.

Очакванията са делът на жените, родени след 1968 г., когато е приет Указ за стимулиране на раждаемостта, да бъде по-висок от този за жените преди неговото влизане в действие. В действителност има подобен ефект и той е предимно за жените на възраст 35 - 39 години, родени през периода 1970 - 1975 г. На действието на същия указ много вероятно се дължи и малко по-високият дял - 9.1%, на жените на възраст 30 - 34 години. Като се има предвид, че и жените на възраст 65 - 69 години са над 8%, би трябвало относително по-малкият дял на жените на възраст 20 - 24 и 25 - 29 години да не бъде твърде притеснителен. Но в същото време не трябва да се забравя фактът, че именно това са кохортите, които в момента осъществяват своето възпроизводство, и от тях зависи бъдещото население на страната ни, което определя изключително важната им роля днес.

В четвъртата група се включват най-младите жени - на възраст 12 - 14 и 15 - 19 години. И ако има основания за безпокойство, то е свързано именно с ниския им относителен дял. Независимо че първият възрастов интервал е с две години по-кратък в сравнение с останалите, размерът на тази кохорта е изключително малък - едва 88 498 жени (3.1%). Въпреки че вторият възрастов интервал включва пет години, броят на жените в него също се различава от този в следва-

щите групи - едва 183 486, което е с над 50 000 жени по-малко в сравнение с броя на жените на възраст 20 - 24 години. Това е прекият, непосредствен резултат от кризата през 90-те години. Другият, все още предстоящ ефект ще се проявява през следващите двадесет години. Той се предопределя на първо място от изключително малкия брой на жените от двете кохорти и от равнището на тяхната бъдеща раждаемост. Доколко ще се реализират различните прогнози за броя на населението в България през 2020 - 2050 г. зависи в много голяма степен от възпроизводствения модел, който ще следват жените на възраст под 30 години.

По-нататък в статията е направен опит въз основа на данни от преброяването от 2011 г. да се оцени възпроизводственото поведение на кохорти жени както със завършена плодовитост, така и на тези, които в момента се намират и навлизат в репродуктивна възраст (общо за всички жени и по етнически групи).

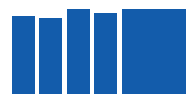
Обща представа за структурата на жените по брой на живородените деца към момента на преброяването дават данните от последния ред на табл. 2 и фиг. 2.

2. Структура на жените в България по възраст и брой на живородените деца към 1.02.2011 г.

(Проценти)

Възраст	Общо	Брой живородени деца					
		без деца	едно	две	три	четири	пет и повече
Под 15	100.0	99.6	0.3	0.1	0.0	0.0	0.0
15 - 19	100.0	90.1	8.3	1.5	0.1	0.0	0.0
20 - 24	100.0	73.6	18.9	6.0	1.2	0.3	0.1
25 - 29	100.0	46.2	33.9	16.1	2.7	0.8	0.4
30 - 34	100.0	25.0	38.7	30.7	3.8	1.1	0.8
35 - 39	100.0	16.1	37.1	40.0	4.7	1.2	0.9
40 - 44	100.0	11.7	32.8	47.1	5.9	1.4	1.1
45 - 49	100.0	9.6	25.3	54.9	7.4	1.6	1.1
50 - 54	100.0	7.9	21.4	58.8	8.8	1.9	1.3
55 - 59	100.0	7.6	19.7	60.3	9.2	1.9	1.4
60 - 64	100.0	7.1	19.4	61.1	9.1	1.9	1.3
65 - 69	100.0	6.7	20.5	59.8	9.5	2.1	1.4
Общо	100.0	27.5	24.7	40.0	5.7	1.3	0.9

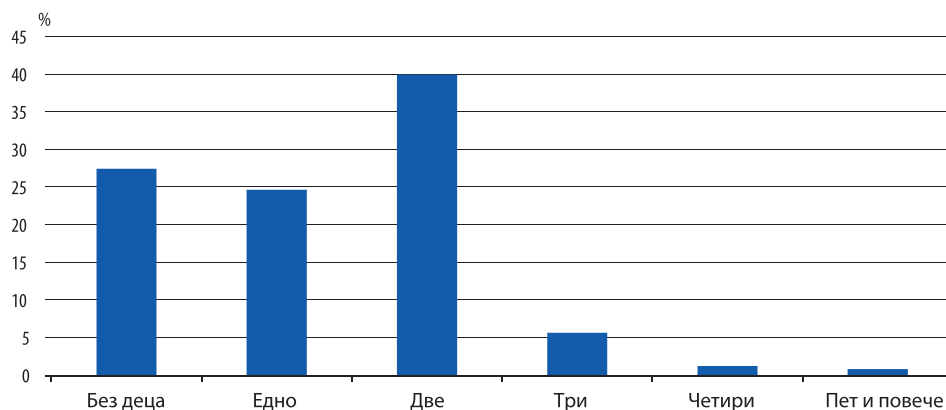
Фактът, че 40% от жените имат по две деца, не е изненада. Той е напълно

закономерен, като се има предвид, че все още двудетният модел е преобладаващ в България³.

На второ място с 27.5% са жените без деца, които биха разменили позицията си с жените с едно дете, ако се разглеждаха и тези на възраст над 69 години. Независимо от тази уговорка факт е, че половината от жените в страната са без деца или имат само едно дете.

Фиг. 2. Относителен дял на жените на възраст от 12 до 69 години в България по брой на живородените деца към 1.02.2011 г.

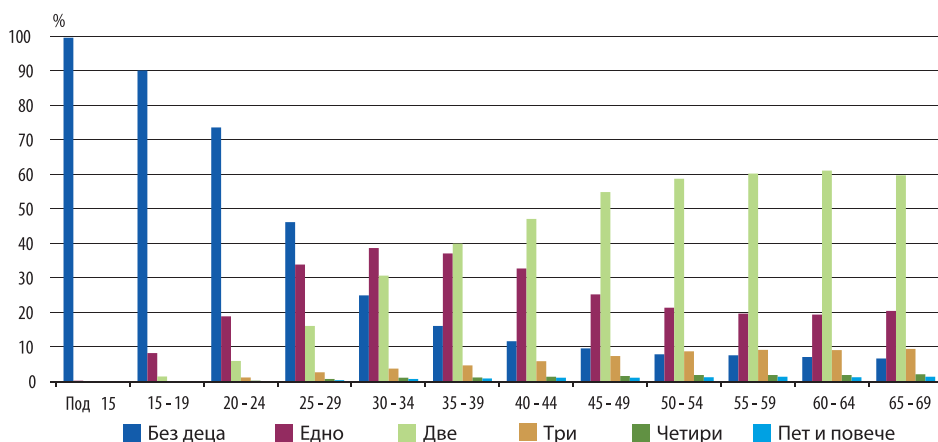
Третото дете е предпочетено едва от близо 6% от жените в България. По-високият ранг - четвърти и пети, отдавна е загубил своята привлекателност - съответните относителни дялове на жените, решили да имат повече от три деца, са едва 1.3 и 0.9%.

Идеята на изследването е да се установят различията в поведението на жените от различни кохорти. На практика това се осъществява чрез сравнителен анализ на разпределенията на жените от отделните възрастови интервали по брой на живородените деца към 1.02.2011 г.

Тъй като основната част от жените на възраст 12 - 15 години все още са далеч от реализацията на техните възпроизводствени възможности, съвсем нормално е почти 100% от тях да бъдат без деца - табл. 2 и фиг. 3. За сметка на това обаче 8.3% от жените в следващата възрастова група - 15 - 19 години, вече имат по едно дете и 1.5% са с две деца.

³ Обект на изследването са жените от 12 до 69 навършени години към 1.02.2011 г. При включване и на жените на възраст 70 и повече години, числата са малко по-различни. Така например делът на жените с две деца става 42.6%, този на жените с едно дете - 24.7%, а на жените без деца - 24.1%. Малко по-високи са и дяловете на жените с три и повече деца. Но както бе посочено, данните, предоставени от НСИ за възрастта, по-висока от 69 години, са обобщени в една възрастова група. Изключването на жените от по-високите възрастови групи не се отразява на изводите в следващото изложение.

Фиг. 3. Относителен дял на жените в България по възраст и брой на живородените деца към 1.02.2011 г.

От медицинска гледна точка оценката на наличието на раждания на ниска възраст е негативна. Причината за подобна оценка е все още неукрепналият организъм на майките, особено що се отнася за раждания на 16 - 17 години. От гледна точка на обществото оценката също не може да бъде положителна. Това е възрастта, когато младите жени трябва да учат, да изграждат своя характер и да се развиват интелектуално, емоционално и професионално. Наличието на дете на разглежданата възраст в повечето случаи прави почти невъзможна реализацията на жената.

Близо три четвърти (73.6%) от жените на възраст 20 - 24 години към момента на преброяването са без деца. От останалите около 26% приблизително 19% са жените с едно дете и близо 6% - жените с две деца. Процесът на възпроизводство е започнал и с преминаването към следващите кохорти се вижда как той се е реализирал. Делът на жените без деца намалява от 46.2 на 25.0% при прехода от интервала 25 - 29 г. към 30 - 34 г., което представлява спад от 21.2 процентни пункта. Следващият преход към възрастовия интервал 35 - 39 години допринася за понижаване на дела на жените без деца с 8.9 пункта, последван от намаление съответно с 4.4 пункта, 2.1 пункта, 1.7 пункта при следващите възрастови интервали. При жените със завършена плодовитост на възраст над 49 години, делът на жените без деца се колебае между 7 и 8%. Този факт означава еднакво отношение към наличието на деца сред жените от изследваните кохорти, а именно родените между 1940 и 1960 г. Трудно е да се прогнозира доколко делът на жените без деца (около 7%) ще се запази при по-младите жени и най-вече при родените след 1990 година. Като се има предвид ценностната система на новите поколения, не е

изключено този дял да надхвърли 10%.

На фиг. 3 много добре се вижда начинът на формиране на българското семейство. До навършване на възраст 34 години нараства относителният дял на жените с едно дете, а след тази възраст той започва да намалява и при последните четири кохорти варира в границите от 19.4 до 21.4%, т.е. около една пета. Подобно на дела на жените без деца и тук не се установяват никакви сериозни различия в поведението на жените, по-конкретно в техните предпочитания за едно дете.

Повече въпросителни възникват при второто дете. Те са свързани с основния въпрос дали жените на възраст до 30 години ще реализират същата раждаемост като на своите майки, както е при по-възрастните кохорти. Според данните дялът на жените с две деца на възраст 45 - 49 години е 54.9%. Като се има предвид, че на тази възраст практически почти не се осъществяват раждания, много е вероятно да не се достигне дял от порядъка на 59 - 60%, който е характерен за кохортите на по-висока възраст, т.е. тези със завършена плодовитост. Какво показват дяловете на жените с две деца от възрастовите групи 30 - 34 и 35 - 39 години? Тези дялове са съответно 40.0 и 47.1% и подсказват, че е много вероятно тяхната раждаемост да остане по-ниска в сравнение с по-възрастните кохорти. Подобен извод може да се направи и за по-високите рангове - трети, четвърти, пети. Особеното за тях е, че размерите на относителните дялове са по-малки и съответно различията са в по-тесни граници, което напълно се вписва в съвременните тенденции на възпроизводственото поведение на жените в голяма част от страните в света.

От казаното дотук може да се обобщи, че най-вероятно кохортите на жените, родени след 1980 г., ще реализират по-ниска раждаемост от тази, характерна за жените, родени преди 1980 г. Основните различия може би ще се изразят в по-голям дял на жените без деца и на тези с едно дете и в по-малки дялове на жените с две и повече деца.

Анализът би бил по-пълен, ако на жените се задава въпрос не само за броя на живородените деца, но и на каква възраст са ги родили. По този начин ще е възможно да се правят сравнения за раждаемостта на различни кохорти на една и съща възраст. В случая поради липса на такива данни отговор на поставения въпрос не може да се получи. Преодоляването на това затруднение става с помощта на данни от две или повече преброявания, като се сравняват различни кохорти на една и съща възраст.

2. Съвкупност на жените на възраст 12 - 69 навършени години по етническа принадлежност

Един от основните признаци на населението в България, който винаги представлява интерес, е „етническата принадлежност“. Интересът е обусловен от наличието на 8.8% лица от турската етническа група и 4.9% от ромската група, които традиционно са имали по-различно възпроизводствено поведение. Това важи в по-голяма степен за ромското население. Последното преброяване отново дава възможност да се установи дали има различие в начина, по който се реализират ражданията в основните етнически групи в нашата страна. В изследването са включени още две групи - тези, които са определили себе си като „други“, и неопределените се⁴.

3. Структура на жените без деца в България по възраст и етническа принадлежност към 1.02.2011 г.⁵

(Проценти)

Възраст (в навършени години)	Етническа група				
	българска	турска	ромска	друга	не се определят
Под 15	99.7	99.7	99.0	99.8	99.2
15 - 19	93.3	89.0	67.6	94.6	85.4
20 - 24	80.4	59.6	27.7	74.2	60.9
25 - 29	51.9	29.7	14.5	50.6	37.6
30 - 34	27.3	16.2	11.8	29.5	23.5
35 - 39	17.2	11.3	9.7	20.6	17.6
40 - 44	12.4	9.5	8.5	15.1	14.1
45 - 49	10.1	7.9	7.9	14.1	10.7
50 - 54	8.3	6.5	7.2	10.6	10.4
55 - 59	7.8	6.1	7.8	11.8	11.8
60 - 64	7.3	5.6	8.6	13.1	13.1
65 - 69	6.9	5.5	8.6	13.6	13.8
Общо	27.6	25.8	25.2	26.1	33.3

Различията във възпроизводственото поведение на жените от отделните етнически групи започват от възрастовия интервал 15 - 19 години. На първо място следва да се отбележи чувствително по-ниският дял на жените роми, които са без деца. Както се вижда от данните в табл. 3 и фиг. 4, този дял е едва 67.6%, докато за жените от българската група той е 93.3%, и за турската група - 89.0%. Сери-

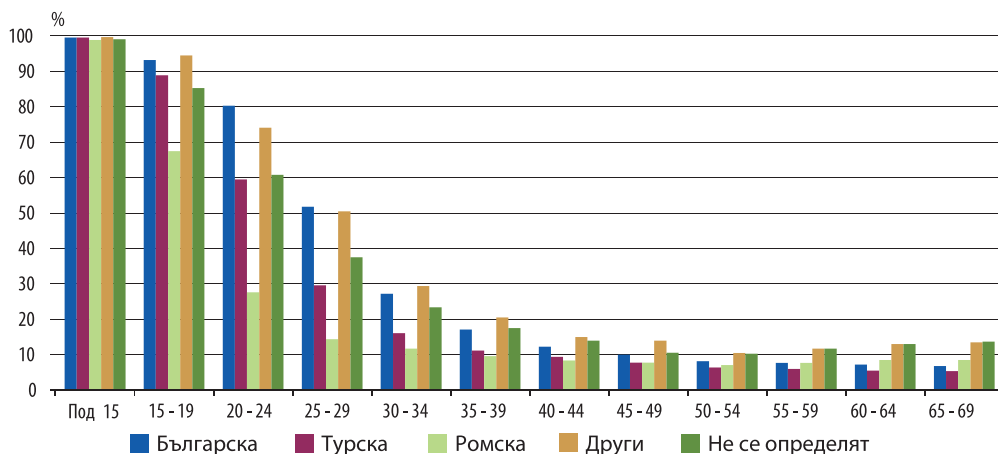
⁴ За първи път при последното преброяване през 2011 г. са получени твърде високи стойности както за абсолютния брой, така и за относителните дялове на неотговорилите на въпросите по етнически признак. Неотговорилите на въпроса за етническа група са 9.3%, за майчин език - 9.8%, а за вероизповедание - 21.8% от общия брой на населението към 1.02.2011 г. На този въпрос е посветен докладът „Някои проблеми около данните за етническия състав на населението на България от Преброяване - 2011 година“ на Д. Аркадиев, изнесен на конференция в УНСС на 24.11.2011 г. В него се изказват някои хипотези относно възможните причини за получените резултати. За настоящото изследване е характерно, че то се провежда по кохорти за всяка отделна етническа група и ударението пада върху различията вътре в тях, поради което посоченият проблем не следва да се отрази върху резултатите от анализа.

⁵ Относителните дялове са изчислени само от отговорилите лица.

озният спад в дела на жените роми се дължи главно на раждането на първо дете - 23.7% (табл. 4), и в по-малка степен на раждането на второ дете - 7.7% (табл. 5).

Фиг. 4. Относителен дял на жените без деца в България по възраст и етническа група към 1.02.2011 г.

С преминаването към следващите кохорти делът на жените без деца от всички етнически групи намалява, като в същото време се установяват определени различия, които са свързани със скоростта на промените, възрастта, до която те главно се реализират, и размера, който се достига при жените със завършена плодовитост. На първо място следва да се отбележи, че при ромите намалението свива своя размер още при достигане на възраст 25 - 29 години, докато при жените от българската група съществените намаления продължават до 39 години, а при турската група - малко по-рано, до 34 години. На второ място се оказва, че жените със завършена раждаемост от турската група са с най-нисък дял на жените без деца, който се колебае около 6%. Следващата позиция се заема от жените от българската група с равнище около 8%. Близък до този е и делът за жените роми, като при най-възрастните от тях е характерно леко завишаване. Жените от групата „други“ на възраст до 35 години следват плътно измененията в дела на жените от българската група. След тази възраст настъпва определено забавяне, на което се дължат и по-високите дялове в следващите кохорти - табл. 4 и фиг. 3. При жените, които не са определили етническата си група, картината е по-различна. При тях като че ли има смесване, тъй като при първите три кохорти дяловете се променят повече като при жените от турската група, а за следващите две не се установява прилика с никоя друга група, за да се достигне при възраст 35 - 39 години дял, близък до този на българската група - 17.6%. За останалите

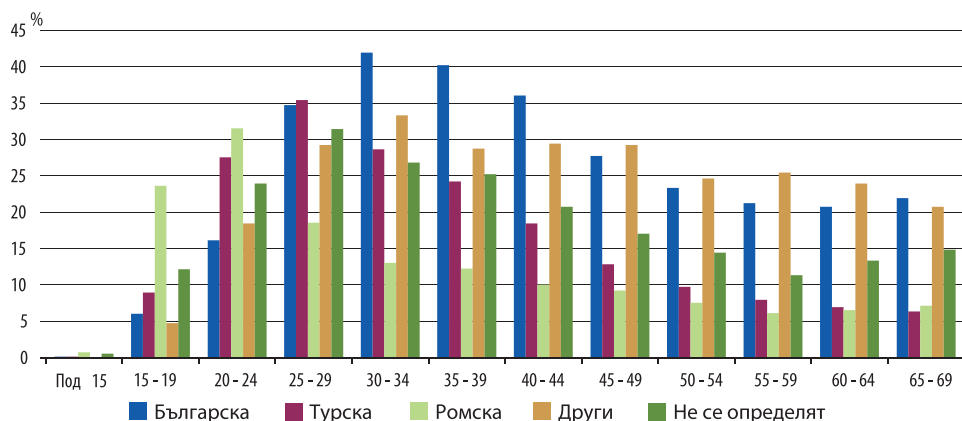
коHORTи се установява, че равнището на дяловете е почти същото както при жените от групата „други“. Като цяло те се отличават с най-висок дял на жените без деца, следвани от групата „други“.

4. Структура на жените с едно дете в България по възраст и етническа група към 1.02.2011 г.

(Проценти)

Възраст (в навършени години)	Етническа група				
	българска	турска	ромска	друга	не се определят
Под 15	0.2	0.2	0.8	0.0	0.6
15 - 19	6.1	9.0	23.7	4.8	12.2
20 - 24	16.2	27.6	31.6	18.5	24.0
25 - 29	34.8	35.5	18.6	29.3	31.5
30 - 34	42.0	28.7	13.1	33.4	26.9
35 - 39	40.3	24.3	12.3	28.8	25.3
40 - 44	36.1	18.5	10.1	29.5	20.8
45 - 49	27.8	12.9	9.3	29.3	17.1
50 - 54	23.4	9.8	7.6	24.7	14.5
55 - 59	21.3	8.0	6.2	25.5	11.4
60 - 64	20.8	7.0	6.6	24.0	13.4
65 - 69	22.0	6.4	7.2	20.8	14.9
Общо	26.2	17.0	14.8	25.0	19.3

Фиг. 5. Относителен дял на жените с едно дете в България по възраст и етническа група към 1.02.2011 г.

Жените от ромската група раждат първото си дете до навършване на възраст 24 години (табл. 4 и фиг. 5). Основната част от тези раждания се осъществяват още в интервала 15 - 19 години - 23.7% от жените имат по едно дете. Жените от турската група на възраст 15 - 19 години се доближават повече до жените от

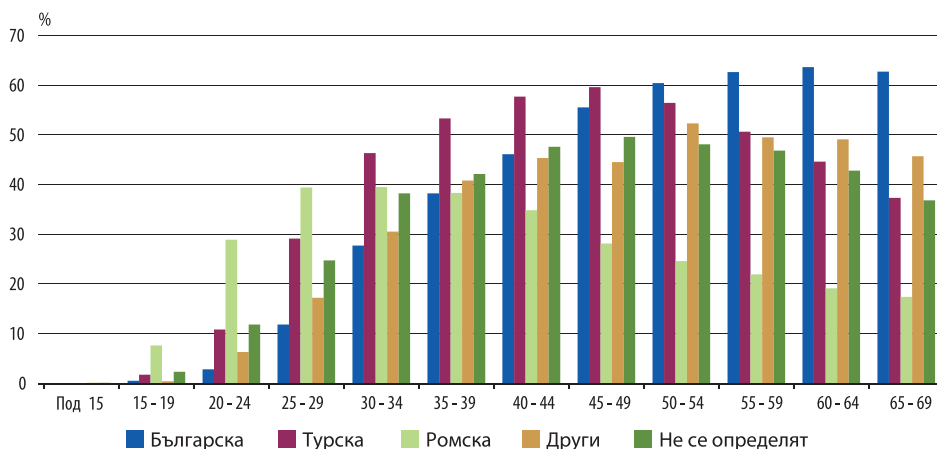
българската група, но в интервала 20 - 24 години значителна част от тях раждат първото си дете и по размер на относителния дял те са по-близо до жените от ромската група отколкото до българската. Жените от българската група се „движат“ със закъснение. При тях ражданията на първо дете се осъществяват на възраст 25 - 29 години, което е израз на промяната в ценностната система, в начина, по който се подреждат приоритетите в семейството. Израз на тази промяна са и чувствително по-високите дялове на жените с едно дете от българската група във възрастовите интервали 30 - 34 и 35 - 39 години - над 40%. Като цяло е висок дялът на жените с едно дете от българската група и при жените над 40 години, в т.ч. и при тези със завършена плодовитост. Този факт е израз на трайното предпочитание на немалка част - над 20% от българските жени, да имат по едно дете. По-голям дял имат само жените от групата „други“, но тяхното значение не е така голямо, тъй като размерът на съвкупността им е малко над 5 000. Поведението на жените от групата на неопределените се е специфично. В известна степен до възраст 39 години то наподобява поведението на жените от турската група, но с по-малки дялове. След тази възраст жените от групата на неопределените заемат междинно положение, което не се доближава до никоя от останалите групи. Явно тази група включва жени от различни етнически групи, което предопределя тяхното по-особено поведение по отношение на раждането на едно дете.

5. Структура на жените с две деца в България по възраст и етническа принадлежност към 1.02.2011 г.

(Проценти)

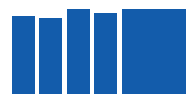
Възраст (в навършени години)	Етническа група				
	българска	турска	ромска	друга	не се определят
Под 15	0.1	0.1	0.1	0.2	0.2
15 - 19	0.6	1.8	7.7	0.5	2.4
20 - 24	2.9	10.9	29.0	6.4	11.9
25 - 29	11.9	29.2	39.5	17.3	24.8
30 - 34	27.8	46.4	39.6	30.6	38.3
35 - 39	38.3	53.4	38.4	40.9	42.2
40 - 44	46.2	57.8	34.9	45.4	47.7
45 - 49	55.6	59.7	28.2	44.6	49.7
50 - 54	60.5	56.5	24.7	52.4	48.2
55 - 59	62.7	50.7	22.0	49.6	46.9
60 - 64	63.7	44.7	19.2	49.2	42.9
65 - 69	62.8	37.4	17.5	45.8	36.9
Общо	41.1	39.3	26.7	38.8	32.4

Фиг. 6. Относителен дял на жените с две деца в България по възраст и етническа група към 1.02.2011 г.

Сравнително бързо раждане на второ дете - до навършването на 34 години, е характерно за жените от ромската група, които са приключили с раждането на второ дете и са в процес на раждане на трето и четвърто дете (табл. 5 и фиг. 6). За разлика от тях жените от турската група преобладават в интервалите 30 - 34, 35 - 39, 40 - 44 и 45 - 49 години. От особена важност за жените от двете етнически групи е фактът, че в последните два интервала, и най-вече в последния, когато може да се каже, че ражданията са приключили, относителните дялове са чувствително по-високи от съответните за по-възрастните кохорти. Това означава, че са настъпили промени в поведението на по-младите и те остават с две деца, докато по-възрастните са родили три деца и в по-малка степен четири. В това отношение жените от българската група са доста по-напред. Единствено за нея не се установява спад в дяловете при по-възрастните кохорти. Налага се изводът, че двудетният модел е доминиращ сред българските жени, които в момента са на възраст над 50 години - над 60% от тези жени имат две деца, т.е. той се е установил сред тяхната съвкупност преди повече от 20 - 30 години.

Поведението на кохортите от групите „други“ и „не се определят“ до възраст 49 години е аналогично на това на жените от българската и турската група, като дяловете им са по-близки по размер до дяловете на българската група. За по-възрастните кохорти - тези над 50 години, е характерно поведение, което се доближава до това на жените от турската група при запазване на известни различия, изразени в по-голяма степен за групата „други“ (фиг. 6). И тук има основания за вече изказаната хипотеза, че съвкупностите на двете групи - „други“ и „не се определят“, включват единици от различни етнически групи, което определя тяхното по-особено репродуктивно поведение.

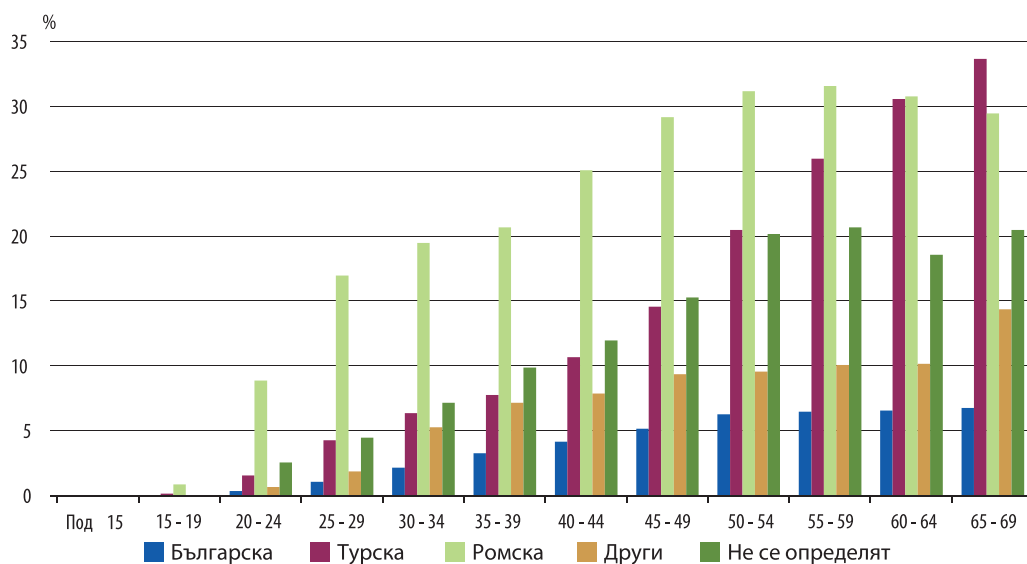

6. Структура на жените с три деца в България по възраст и етническа група към 1.02.2011 г.

(Проценти)

Възраст (в навършени години)	Етническа група				
	българска	турска	ромска	друга	не се определят
Под 15	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
15 - 19	0.0	0.2	0.9	0.0	0.0
20 - 24	0.4	1.6	8.9	0.7	2.6
25 - 29	1.1	4.3	17.0	1.9	4.5
30 - 34	2.2	6.4	19.5	5.3	7.2
35 - 39	3.3	7.8	20.7	7.2	9.9
40 - 44	4.2	10.7	25.1	7.9	12.0
45 - 49	5.2	14.6	29.2	9.4	15.3
50 - 54	6.3	20.5	31.2	9.6	20.2
55 - 59	6.5	26.0	31.6	10.1	20.7
60 - 64	6.6	30.6	30.8	10.2	18.6
65 - 69	6.8	33.7	29.5	14.4	20.5
Общо	4.1	13.0	17.9	7.7	10.1

Фиг. 7. Относителен дял на жените с три деца в България по възраст и етническа група към 1.02.2011 г.

Най-важната особеност при жените с три деца е свързана с жените от турската група. Както се установява от табл. 6 и фиг. 7, относителният дял на жените с три деца от кохортите на възраст 60 - 64 години почти съвпада с дела на жените от ромската група, а за най-възрастната кохорта - на възраст 65 - 69 години, делът им е по-висок, съответно 33.7 и 29.6%. Доста по-различна е картината при по-младите коHORTИ. Въпреки че дяловете на жените от турската група са на второ място по размер, те са съществено по-ниски от дяловете на ромската група. Най-вероятната причина за този факт е настъпилата промяна в ценностната система и на жените от турската етническа група. Според данните едва 14.6% от жените на възраст 45 - 49 години имат три деца, докато при по-възрастните коHORTИ делът им е от порядъка на 30%. Почти сигурно е, че делът на жените с три деца на възраст 45 - 49 години няма да се повиши и се очертава отрицателна разлика между поредните коHORTИ в размер на около 5 процентни пункта.

Определен интерес предизвикват жените от групата на лицата, които не се самоопределят. Интересът е предизвикан от факта, че техните дялове до възраст 54 години са близки до тези на жените от турската група, като слабо ги превишават. При коHORTИТЕ над посочената възраст при неопределилите се по-скоро се наблюдава задържане в дяловете, което е типично за жените от българската група, но на неколкократно по-ниско ниво.

Жените от ромската група ясно се открояват със своето поведение спрямо всички останали групи. Доколкото има известно различие в дяловете на жените от коHORTИТЕ на възраст над 50 години, то по-скоро може да се определи като колебание. Данните дават основание да се приеме, че все още тридетният модел е предпочитан сред ромите.

Както беше отбелязано, при жените от българската група извън репродуктивна възраст се е наложил двудетният модел. За по-младите е по-вероятно известно доближаване на дяловете на жените с едно и две деца, но делът на жените с две деца ще продължи да преобладава.

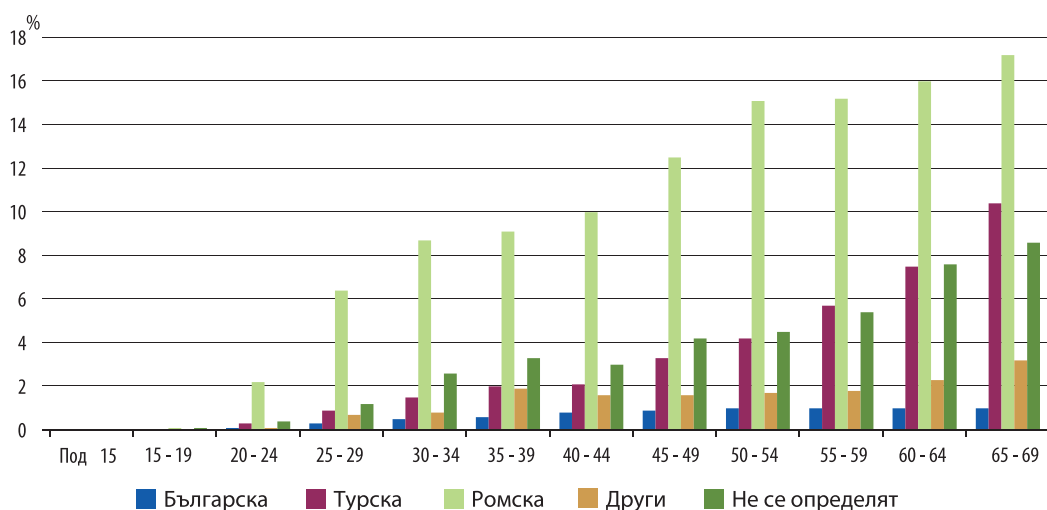
Жените от групата „други“ показват стабилност в своето поведение, въпреки че в сравнение с дела на най-възрастната коHORTИ има определено отстъпление от близо 4 пункта. С изключение на възрастовия интервал 65 - 69 години след 40-годишна възраст те се намират по-близо до българската група.

7. Структура на жените с четири деца в България по възраст и етническа група към 1.02.2011 г.

(Проценти)

Възраст (в навършени години)	Етническа група				
	българска	турска	ромска	други	не се определят
Под 15	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
15 - 19	0.0	0.0	0.1	0.0	0.1
20 - 24	0.1	0.3	2.2	0.1	0.4
25 - 29	0.3	0.9	6.4	0.7	1.2
30 - 34	0.5	1.5	8.7	0.8	2.6
35 - 39	0.6	2.0	9.1	1.9	3.3
40 - 44	0.8	2.1	10.0	1.6	3.0
45 - 49	0.9	3.3	12.5	1.6	4.2
50 - 54	1.0	4.2	15.1	1.7	4.5
55 - 59	1.0	5.7	15.2	1.8	5.4
60 - 64	1.0	7.5	16.0	2.3	7.6
65 - 69	1.0	10.4	17.2	3.2	8.6
Общо	0.7	3.1	7.8	1.5	3.0

Фиг. 8. Относителен дял на жените с четири деца в България по възраст и етническа група към 1.02.2011 г.

Ромските жени с четири деца са с най-големи относителни дялове във всички възрастови групи. Малък спад от 1 - 2 пункта има по отношение на най-възрастните кохорти. Жените от турската група и от групата на неопределилите се

в голяма степен имат близко репродуктивно поведение. И при тях се установява леко намаление в относителните дялове спрямо съответните за най-възрастната кохорта, като спадът е по-силно изразен при жените от турската група.

Макар че групата „други“ има лек превес в размера на относителните дялове спрямо групата на българките, налага се изводът, че четвъртото дете не е на особена „почит“ сред жените от тези две групи. Нещо повече, направената констатация важи не само за относително по-младите кохорти, но и за по-възрастните - жените, приключили със своето възпроизводство.

Заклучение

На основата на проведеня анализ могат да бъдат направени следните обобщения:

1. Много е вероятно кохортите на жените, родени след 1980 г., да реализират по-ниска раждаемост от тази, характерна за жените, родени преди 1980 г. Основните различия ще се изразят в по-голям дял на жените без деца и на тези с едно дете и по-ниски дялове на жените с две и повече деца.

2. При жените със завършена плодовитост на възраст над 49 години делът на жените без деца се колебае в границите между 7 и 8%. Този факт означава еднакво отношение към наличието на деца сред жените, родени между 1940 и 1960 г. Подобна е констатацията и при жените с едно дете.

3. Докато при кохортите със завършена плодовитост делът на жените с две деца е почти 60%, то този дял за жените на възраст 45 - 49 години е по-нисък с около 5 процентни пункта - 54.9%. Подобна е ситуацията и според дяловете на жените с две деца от възрастовите групи 30 - 34 и 35 - 39 години. Тези дялове са съответно 40.0 и 47.1% и подсказват, че не е изключено тяхната раждаемост да остане по-ниска в сравнение с по-възрастните кохорти.

4. Жените от ромската група раждат второто си дете до навършването на 34 години и са в процес на раждане на трето и четвърто дете. За разлика от тях жените от турската група с две деца преобладават в интервалите 30 - 34, 35 - 39, 40 - 44 и 45 - 49 години. От особена важност за жените от двете етнически групи е фактът, че в последните два интервала относителните дялове са чувствително по-високи от съответните за по-възрастните кохорти - над 49 години. Това означава, че са настъпили промени в поведението на по-младите и те остават по-често с две деца, докато по-възрастните са родили три деца и в по-малка степен четири.

5. Относителният дял на жените от турската група с три деца от кохортите на възраст 60 - 64 години почти съвпада с дела на жените от ромската група, а за най-възрастната кохорта (65 - 69 години) делът им е по-висок, съответно 33.7

и 29.5%. Доста по-различна е картината при по-младите кохорти. Въпреки че дяловете на жените от турската група са на второ място по размер, те са съществено по-ниски от дяловете на ромската група.

Според данните от Преброяване 2011 в предпочитанията на жените от различните етнически групи доминира двудетният модел. Доколкото има известни различия, те се свеждат до следното подреждане по размера на дяловете: за българската група - двудетен, без деца и едnodетен; за турската група - двудетен, без деца и едnodетен, за ромската група - двудетен, без деца и три деца; за групата „други“ - двудетен, без деца и едnodетен; за групата „неопределили се“ - без деца, двудетен и едnodетен.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

Сугарев, З., Русев, Б. (2008). Демографска статистика. Университетско издателство „Стопанство“, С.

Preston, S., P. Heuveline, M. Guilor (2001). Demography: Measuring and Modeling Population Process. Blackwell publishers.

ОЦЕНКА РЕПРОДУКТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ ЖЕНЩИН В БОЛГАРИИ ПО ВОЗРАСТУ И ЭТНИЧЕСКОЙ ПРИНАДЛЕЖНОСТИ СОГЛАСНО ПЕРЕПИСИ НАСЕЛЕНИЯ 2011 ГОДА

*Тодор Калоянов**

РЕЗЮМЕ В статье производится сопоставительный анализ репродуктивного поведения женщин в Болгарии, по данным с Переписи 2011 года. Объектом изучения являются женщины, чей возраст к моменту переписи населения колеблется в диапазоне от 12 до 69 лет. Когорты сформированы на основе пятилетних повозрастных интервалов, что дает возможность для четкого разграничения разных поколений и определения соответствующих изменений, произошедших в их поведении во времени. Анализ также включает в себя и сопоставления распределений, полученных при дальнейшем включении атрибута „этническая группа”, что позволяет искать сходства и различия в репродуктивных моделях женщин из основных этнических групп в нашей стране.

* Д-р, доцент на кафедре Статистики и эконометрии Университета Национального и Мирового Хозяйства, София; e-mail: todornik@abv.bg .

EVALUATION OF THE REPRODUCIBILITY BEHAVIOUR OF WOMEN IN BULGARIA BY AGE AND ETHNICITY ACCORDING TO THE CENSUS 2011

*Todor Kaloyanov**

SUMMARY The paper makes a comparative analysis of the reproductive behaviour of women in the Republic of Bulgaria according to data from Census 2011. Object of the study are the women who at the time of the census ranged from 12 years to 69 years of age. Cohorts are formed by five-year age intervals, allowing clear differentiation of the different generations and identification of the respective changes which have occurred in their behaviour over time. The analysis includes comparisons of the distributions obtained by further inclusion of the attribute 'ethnic group', which allows for search of similarities and differences in the reproductive models of women from the major ethnic groups in our country.

* Ph.D., Associate Professor, Statistics and Econometrics Department, University of National and World Economy, Sofia; e-mail: todornik@abv.bg .